

Emilia Chojnowska

PROBLEMATYKA OCHRONY MAŁŻEŃSTWA I RODZINY
W KONKORDATACH Z PAŃSTWAMI EUROPY ŚROD-
KOWO-WSCHODNIEJ W LATACH 1990-2012

Małżeństwo, na fundamencie którego wyrasta rodzina, będąca podstawową komórką życia społecznego, stanowi przedmiot zainteresowania oraz troski, a także prawodawstwa Kościoła i państwa. Ochrona małżeństwa i rodziny należy do klasycznych spraw mieszanych (*res mixtae*), które jednocześnie podlegają władzy kościelnej i państwowej¹.

Na wstępie należy podkreślić, iż zakres kompetencji władzy kościelnej i państwowej w tym zakresie był przedmiotem kontrowersji. Spowodowane było to tym, iż kościelne prawo małżeńskie i regulacje państwowe dotyczące wskazanej materii znacznie różnią się od siebie². Dla ustawodawcy państwowego małżeństwo jest to

MGR EMILIA CHOJNOWSKA – doktorantka, Wydział Prawa Kanonicznego UKSW;
e-mail: em.chojnowska@gmail.com

¹ P. Majer, *Małżeństwo jako przedmiot zainteresowania Kościoła i państwa – prawo kanoniczne a małżeństwo cywilne*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Symposium Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 255-256; B. Glinkowski, *Ocena przepisów prawnych i współpracy duchownych z kierownikami USC po 11 latach od wejścia w życie konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, „Seminare” 28 (2010), s. 41-53; J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, wyd. II, Lublin 2000, s. 313.

² J. Krukowski, *Warunki zawarcia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi w konkordatach współczesnych – studium porównawczo prawne*,

z zasady trwałe związki mężczyzny i kobiety, powstały z ich woli w celu wspólnego pożycia, realizacji zarówno dobra małżonków, jak i założonej rodziny, który zawarty został w sposób sformalizowany. Natomiast w prawodawstwie kościelnym przez małżeństwo rozumie się dożgonną wspólnotę całego życia mężczyzny i kobiety, skierowaną z natury swojej ku zrodzeniu i wychowaniu potomstwa, podniesioną przez Chrystusa, pomiędzy ochrzczonej, do godności sakramentu (kan. 1055 § 1)³. Do wielu współczesnych konkordatów wpisane zostały kompromisowe regulacje rozgraniczające kompetencje władzy kościelnej i państwowej w omawianym zakresie.

W konkordatach zawartych z państwami Europy Środkowo-Wschodniej problematyka ochrony małżeństwa i rodziny odgrywa doniosłą rolę. Jest ona jednym z głównych przedmiotów współczesnych umów konkordatowych⁴.

Zgodnie z terminologią prawniczą, pod pojęciem konkordatu należy rozumieć instrument prawny, poprzez który najwyższe organy władzy państwowej i Stolica Apostolska wspólnie regulują sprawy dotyczące realizacji misji Kościoła katolickiego na terytorium określonego państwa. W praktyce używane są także inne nazwy, jak np.: *conventio*, *accordo*, *acuerdo*, *vertrag*, *accord*, *agreement*, *modus vivendi*, *note verbale*, *protocollo*⁵.

Spośród państw Europy Środkowej i Wschodniej, Stolica Apostolska zawarła konkordaty z Polską⁶, Węgrami⁷, Chorwacją⁸, Es-

w: *Domine, ego servus tuus. Księga Pamiątkowa z okazji 50-lecia kapłaństwa ks. oficjara dr. Stefana Koźnika*, red. J. Babiński, Warszawa 2009, s. 344-354.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83]. W. G ó r a l s k i, *Wokół małżeństwa kanonicznego. Wykłady otwarte UMCS*, Lublin 1993, s. 20; t e n ż e, *Kościelne prawo małżeńskie*, Warszawa 2006, s. 23.

⁴ J. K r u k o w s k i, *Konkordaty współczesne. Doktryna. Teksty (1964-1994)*, Warszawa 1995, s. 174 n.; W. A d a m c z e w s k i, *Małżeństwo we współczesnych konkordatach*, Warszawa 1999.

⁵ Zob. J. K r u k o w s k i, *Konkordaty z państwami Europy Środkowej i Wschodniej zawarte na przełomie XX i XXI wieku*, „Teki Komisji Prawniczej” 3 (2010), s. 97; K r u k o w s k i, *Kościół i państwo*, s. 180-182.

⁶ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dniu 28 lipca 1993 r., Dz. U. 1998, Nr 51, poz. 318.

⁷ Stolica Apostolska podpisała z Węgrami trzy umowy. Pierwsza z 1990 r. w sprawie ustanowienia stosunków dyplomatycznych, druga z 1994 r. w sprawie

tonią⁹, Litwą¹⁰, Słowacją¹¹, Łotwą¹², Słowenią¹³, Albanią¹⁴, Bośnią i Hercegowiną¹⁵ oraz Kazachstanem¹⁶.

W kontekście omawianego zagadnienia należy przypomnieć, iż Rząd Republiki Czeskiej co prawda w 2002 r. podpisał umowę całościową, jednakże parlament w 2003 r. nie wyraził zgody na jej ratyfikację. Istotne jest także to, że władze Republiki Białorusi od dłuższego czasu prowadzą negocjacje w sprawie zawarcia umowy ze Stolicą Apostolską, jednakże dokument ten, jak dotąd, nie został podpisany¹⁷.

duszpasterstwa w wojsku, policji i służbie granicznej, trzecia z 1997 r. w sprawie finansowania kościelnej działalności użyteczności publicznej i innych spraw z życia religijnego Kościoła katolickiego, *Magyar Közlöny* 1990, n. 35; AAS 86 (1994), s. 574-579; AAS 90 (1998), s. 330-341.

⁸ Stolica Apostolska zawarła z Chorwacją cztery umowy. Są to trzy umowy z 1996 r.: pierwsza w sprawach prawnych, AAS 89 (1997), s. 277-287, druga – w sprawach dotyczących współpracy w dziedzinie wychowania i kultury, AAS 89 (1997), s. 287-295, trzecia – w sprawie duszpasterstwa w wojsku i policji, AAS 89 (1997), s. 297-302, a także czwarta umowa z 1997 r. dotycząca kwestii ekonomicznych, AAS 91 (1999), s. 170-178.

⁹ Umowa z 1999 r. dotycząca statusu prawnego Kościoła, która zawarta została w formie *note verbale*, AAS 91 (1999), s. 414-418.

¹⁰ Są to trzy umowy z 2000 r.: pierwsza dotycząca współpracy w sprawach wychowania i kultury, AAS 92 (2000), s. 783-795, druga – w sprawach prawnych, AAS 92 (2000), s. 795-809, trzecia – w sprawach duszpasterstwa wojskowego, AAS 92 (2000), s. 809-816.

¹¹ Stolica Apostolska zawarła ze Słowacją cztery umowy: pierwsza umowa podstawowa z 2000 r., AAS 93 (2001), s. 136-155, druga z 2002 r. w sprawie szkół katolickich i trzecia z 2002 r. – w sprawie duszpasterstwa wojskowego, AAS 95 (2003), s. 176-184, czwarta z 2006 r. – w kwestiach finansowych, AAS 95 (2003), s. 102-120.

¹² Umowa całościowa z 2000 r., AAS 95 (2003), s. 102-120.

¹³ Umowa całościowa z 2001 r., AAS 98 (2006), s. 142-148.

¹⁴ Z Albanią zawarte zostały dwie umowy: pierwsza całościowa z 2002 r., AAS 94 (2002), s. 660-664, druga z 2008 r. w sprawach ekonomicznych i podatkowych, AAS 100 (2009), s. 194-199.

¹⁵ Konwencja całościowa z 2006 r., AAS 99 (2007), s. 939-946.

¹⁶ Umowa całościowa z 1998 r., AAS 92 (2000), s. 316-328.

¹⁷ Por. Kr u k o w s k i, *Konkordaty z państwami Europy Środkowej*, s. 99.

1. UZNANIE SKUTKÓW CYWILNYCH MAŁŻEŃSTW KANONICZNYCH

Na wstępie należy podkreślić, iż w konkordatach dopiero pod koniec XIX w. zaczęły pojawiać się kwestie dotyczące uznania skutków cywilnych małżeństw kanonicznych. Regulacje konkordatowe dotyczące przedmiotowej materii podlegały ewolucji. W dużym stopniu uzależnione było to od aktualnych stosunków panujących pomiędzy państwem a Kościołem¹⁸.

Bez wątpienia, kwestie uznania cywilnych skutków małżeństw kanonicznych stanowią jeden z głównych punktów określania wzajemnych relacji Kościół–państwo. Przepisy prawne odnoszące się do uznania skutków cywilnych małżeństw kanonicznych na forum państwowym znajdują się w pięciu konkordatach, które zawarte zostały z państwami Europy Środkowo-Wschodniej, a mianowicie: z Polską (1993), Chorwacją (1996), Estonią (1999), Litwą (2000), Słowacją (2000).

Powszechna zasada, która została wpisana do konkordatów regulujących przedmiotowe zagadnienie, opiera się na założeniu, zgodnie z którym małżeństwo powoduje skutki cywilne od momentu jego celebrowania według formy kanonicznej. Oznacza to, iż ustawodawca państwowy uznaje, iż w momencie zgodnego oświadczenia woli obojga nupturientów, będącego elementem konstytuującym małżeństwo kanoniczne, powstaje również małżeństwo cywilne. W rezultacie, to samo oświadczenie woli jednocześnie powoduje skutki prawne w państwowym, jak i kościelnym porządku prawnym¹⁹. Powyższa zasada znajduje odzwierciedlenie w treści art. 10 ust. 1 Konkordatu polskiego z 1993 r., art. 13 Konkordatu z Chorwacją z 1996 r. na temat kwestii prawnych oraz art. 13 Konkordatu litewskiego z 2000 r., dotyczącego relacji prawnych między Kościołem katolickim a Republiką Litewską. Wskazana zasada nie została jednak sformułowana w znaczeniu absolutnym, bowiem nie każde celebrowanie małżeństwa kanonicznego powoduje jednoczesne zaistnienie jego skutków cywilnych. Powstanie

¹⁸ Adamczewski, *Małżeństwo*, s. 22.

¹⁹ Zob. A. Maczyński, *Skutki cywilne małżeństwa kanonicznego w świetle konkordatu i prawa polskiego*, w: *Konkordat 1993*, red. J. Dyduch, Kraków 1998, s. 17-40.

skutków cywilnych małżeństw uzależnione jest od spełnienia określonych prawem wymogów, a mianowicie braku przeszkód małżeńskich, które wskazane są przez prawo cywilne, czy też wpisania zawartego małżeństwa do prowadzonego rejestru cywilnego małżeństw na podstawie przesłanego przez duchownego zawiadomienia²⁰.

Artykuł 10 Konkordatu polskiego wprowadził do polskiego porządku prawnego instytucję uznania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego. Należy podkreślić, że postanowienia art. 10 nie nadają się do bezpośredniego stosowania. Zgodnie z deklaracją zawartą w art. 10 ust. 6, konieczne było przeprowadzenie zmian w ustawodawstwie polskim²¹. Wracając jednak do treści wspomnianego artykułu, w ust. 1 prawodawca stanowi, iż „od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim”, mając na względzie to, iż jednocześnie muszą zostać spełnione trzy przesłanki, a mianowicie brak przeszkód wynikających z prawa polskiego, wymóg złożenia przez nupturientów zgodnego oświadczenia woli w sprawie uzyskania skutków cywilnych, a także sporządzenie aktu zawarcia małżeństwa cywilnego. Przedmiotowe oświadczenie musi zostać złożone wobec duchownego, który w terminie pięciu dni ma obowiązek przesłać do urzędu stanu cywilnego zawiadomienie w celu dokonania wpisu do akt stanu cywilnego, chyba, że przesłanie w wyznaczonym terminie uniemożliwione jest przez wystąpienie siły wyższej. W konkordacie polskim brakuje uszczegółowienia procedury wpisu zawartego małżeństwa do akt stanu cywilnego. Kwestie doprecyzowujące zawarte zostały w przepisach wykonawczych, tak państwowych, jak i kościelnych²².

²⁰ Krukowski, *Warunki zawarcia małżeństwa kanonicznego*, s. 346.

²¹ Zob. R. Sobański, *Uwagi o zmianach w prawie polskim postulowanych w art. 10 Konkordatu z 28 lipca 1993 roku*, w: *Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego?*, red. B. Czech, Katowice 1997, s. 282-284; T. Smyczyński, *Małżeństwo „konkordatowe” a konstytucja (O potrzebie i zakresie nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego)*, „Państwo i Prawo” 52 (1997), z. 5, s. 33-36.

²² Zob. W. Adamczewski, *Ile prawa kanonicznego w Konkordacie?*, w: *Prawda o konkordacie*, red. W. Góralski, Częstochowa 1994, s. 106-107; Krukowski, *Kościół i państwo*, s. 313-314.

W art. 13 ust. 1 konkordatu z Chorwacją z 1996 r. dotyczącego kwestii prawnych wskazane zostało, iż warunkiem zawarcia małżeństwa kanonicznego wywołującego skutki cywilne jest brak przeszkód cywilnych między nupturientami oraz spełnienie innych czynności, które określone są przez ustawę Republiki Chorwackiej. Zgodnie z treścią art. 13 ust. 2, sposób i czas na dokonanie wpisu zawartego małżeństwa do rejestru cywilnego ma zostać określony przez prawo chorwackie²³.

Zgodnie z postanowieniami pkt. 8 estońskiej umowy z 1999 r., która zawarta została w formie *note verbale* dotyczącej statusu prawnego Kościoła, małżeństwo kanoniczne uzyskuje skutki cywilne w momencie wpisania go do państwowego rejestru cywilnego na podstawie zawiadomienia przesłanego przez duchownego²⁴.

Konkordat litewski z 2000 r., dotyczący relacji prawnych, w art. 13 ust. 1 stanowi, iż małżeństwo kanoniczne wywołuje skutki cywilne od momentu jego zawarcia, w sytuacji gdy nie występują przeszkody do zawarcia małżeństwa przewidziane przez prawo Republiki Litewskiej²⁵. Czas i sposób rejestracji małżeństw kanonicznych w rejestrach cywilnych odbywa się zgodnie z ustaleniami poczynionymi przez władzę państwową we współpracy z Konferencją Biskupów Litewskich.

Regulacje zawarte w konkordacie słowackim również zakładają uznanie skutków cywilnych małżeństw kanonicznych. Artykuł 10 stanowi, iż umowa małżeńska, zawarta zgodnie z prawem kanonicznym, która spełnia wymagania określone przez prawo państwowe, na terytorium Słowacji wywołuje takie same skutki prawne, jak małżeństwa zawierane w formie cywilnej. Rejestracja małżeństw odbywa się zgodnie z obowiązującym prawem państwowym.

²³ „Il modo e il tempo utile per l'iscrizione del matrimonio canonico nei registri statali dei matrimoni sono stabiliti dalla rispettiva legge della Repubblica di Croazia” (art. 13 ust. 2 konkordatu chorwackiego).

²⁴ „Marriage celebrated in the Catholic Church, upon registration and for which a certificate of marriage has been issued by the civil registry office, have civil effect” (art. 8 estońskiej umowy z 1999 r. dotyczącej statusu prawnego Kościoła).

²⁵ „A canonical marriage will have civil effects pursuant to the legal acts of the Republic of Lithuania from the moment of its religious celebration provided there are no impediments to the requirements of the laws of the Republic of Lithuania” (art. 13 ust. 1 litewskiej umowy dotyczącej kwestii prawnych).

Mając na względzie wymogi, które powinny zostać spełnione podczas celebrowania małżeństwa kanonicznego, należy zauważyć, iż konkordat polski wyróżnia się spośród zaprezentowanych regulacji. W konkordacie polskim wskazane zostało, iż do zaistnienia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi konieczne jest złożenie przez nupturientów dwóch zgodnych oświadczeń. Pierwszym z nich jest oświadczenie woli dotyczące zawarcia małżeństwa kanonicznego wobec duchownego, drugie – to oświadczenie woli w sprawie wywarcia skutków cywilnych. Brak drugiego oświadczenia powoduje, iż celebrowanie małżeństwa kanonicznego nie rodzi skutków cywilnych. W pozostałych konkordatach nie pojawiają się zapisy wskazujące na konieczność składania przez nupturientów dodatkowych oświadczeń w sprawie wywarcia skutków cywilnych.

2. UZNANIE PRZEZ PAŃSTWO SKUTKÓW ORZECZEŃ TRYBUNAŁÓW KOŚCIELNYCH W KWESTII NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA I DYSPENSY OD MAŁŻEŃSTWA NIEDOPEŁNIONEGO

Na wstępie należy podkreślić, iż uznanie skuteczności cywilnej orzeczeń trybunałów kościelnych jest drugą, zasadniczą materią regulowaną w konkordatach zawartych z państwami Europy Środkowo-Wschodniej.

W kontekście omawianego zagadnienia, na szczególną uwagę zasługują regulacje zawarte w chorwackiej umowie z 1996 r. w sprawach prawnych, które zapewniają uznanie przez władzę świecką skutków orzeczeń trybunałów kościelnych w przedmiocie stwierdzenia nieważności małżeństwa, a także uzyskania dyspensy od małżeństwa niedopełnionego. Jak słusznie zauważa W. Adamczewski, klauzula zawarta w art. 13 ust. 4 chorwackiej umowy, może przyczynić się do naruszenia zasady autonomii i niezależności obu porządków²⁶.

Istotne są także postanowienia konkordatu litewskiego oraz słowackiego, zgodnie z którymi strona kościelna została zobowiąz-

²⁶ Zob. Adamczewski, *Małżeństwo*, s. 111-112.

zana jedynie do przesłania stronie państwowej zawiadomienia o orzeczeniach nieważności małżeństwa oraz o rozwiązaniu małżeństwa niedopełnionego²⁷.

Kwestia uznania skuteczności cywilnej kościelnych decyzji w sprawach małżeńskich nie znalazła miejsca w konkordacie polskim. W art. 10 ust. 3 i 4 Konkordatu zagwarantowana została ochrona autonomii sądownictwa kościelnego i sądownictwa krajowego w sprawach małżeńskich. W kwestii orzekania w sprawach nieważności małżeństwa, strona państwowa w pełni uznaje kompetencję trybunałów kościelnych. Artykuł 10 ust. 3 Konkordatu polskiego stanowi, iż „orzekanie w sprawach ważności małżeństwa kanonicznego, a także w innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym, należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej”. Zapisy przytoczonej regulacji odnoszą się także do spraw o separację małżonków²⁸, a także w odniesieniu do spraw o dispensę od małżeństwa zawartego lecz niedopełnionego oraz uznania współmałżonka za zmarłego. Wskazane orzeczenia wywierają jedynie skutki na forum kościelnym²⁹.

W art. 10 ust. 4 układające się strony zadeklarowały, iż „orzekanie w sprawach małżeńskich w zakresie skutków określonych w prawie polskim należy do wyłącznej kompetencji sądów państwowych”. W praktyce oznacza to, iż strony, zgodnie z normami określonymi w prawie polskim, mogą wnosić do sądów cywilnych sprawy o rozwód czy też unieważnienie małżeństwa, natomiast orzeczenia sądów państwowych nie wywierają skutków w kościelnym porządku prawnym. Zgodnie z dyspozycją zawartą w art. 10 ust. 5 Konkordatu polskiego, kwestia powiadamiania o orzeczeniach wskazanych w ustępach 3 i 4 może być przedmiotem nowych umów pomiędzy stronami konkordatu. Przedstawiony zapis wskazuje jedynie na możliwość wymiany dokumentów orzeczeń pomiędzy sądami cywilnymi a kościelnymi. Taka praktyka

²⁷ Por. art. 13 ust. 4 konkordatu litewskiego z 2000 r. dotyczący relacji prawnych między Kościołem katolickim a Republiką Litewską oraz art. 10 ust. 2 umowy podstawowej między Stolicą Apostolską a Republiką Słowacką z 2000 r.

²⁸ Zob. kan. 1692 § 1 KPK/83. Sprawy o separację małżonków mogą zostać rozstrzygane zarówno na drodze sądowej, jak i administracyjnej (dekret biskupa diecezjalnego).

²⁹ Por. W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994, s. 63-65.

wydawałaby się pożyteczna w toczących się postępowaniach procesowych. Umieszczenie w konkordacie takiego rozwiązania z całą pewnością nie stanowi zagrożenia dla pełnego zachowania zasady autonomii obu porządków³⁰.

3. KWESTIA DOTYCZĄCA NIEROZERWALNOŚCI MAŁŻEŃSTWA

Nierozzerwalność jest jednym z istotnych przymiotów sakramentalnego związku małżeńskiego³¹. Małżeństwo ważne i dopełnione może być rozwiązane jedynie przez śmierć jednego z małżonków (kan. 1141 KPK/83). Węzeł małżeński cechuje się nierozzerwalnością wewnętrzną i zewnętrzną. Oznacza to, iż nie może on zostać rozwiązany własną powagą przez tych, którzy zadecydowali o jego trwaniu, jak i przez tych, którzy kierują społecznością. Państwa świeckie nie uznają zasady nierozzerwalności małżeństwa, przewidując rozwiązanie węzła małżeńskiego powagą władzy publicznej – przez rozwód³².

Mając powyższe na względzie, strony, które zawierają konkordat, zobowiązują się do współpracy w kwestii ochrony małżeństwa i rodziny. Stolica Apostolska nakłada na duchownych obowiązek informowania ich o różnicy występującej pomiędzy skutkami cywilnymi a kanonicznymi małżeństwa, zwłaszcza o obowiązku poszanowania zasady nierozzerwalności małżeństwa sakramentalnego³³.

W art. 10 ust. 2 Konkordatu polskiego zawarty został obowiązek przygotowania do zawarcia małżeństwa ze skutkami cywilnymi, przez pouczenie nupturientów, które powinno obejmować dwa elementy. Pierwszym elementem jest pouczenie o nierozzerwalności małżeństwa kanonicznego, czyli o tym, iż jest ono związkiem trwałym aż do śmierci przynajmniej jednego ze współmałżonków,

³⁰ W. Góralski, *Ochrona małżeństwa i rodziny w Konkordacie polskim z 1993 roku, w: Konkordat polski w 10 lat po ratyfikacji*, red. J. Wroceński, H. Pietrzak, Warszawa 2008, s. 143-145.

³¹ J. Krzywdą, *Dlaczego nierozzerwalność węzła małżeńskiego?*, „Ius Matrimoniale” 8 (14) 2003, s. 23.

³² P. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Tarnów 2000, s. 32.

³³ Krukowski, *Konkordaty z państwami Europy Środkowej*, s. 109.

chyba że zostanie ono uznane za nieważne wyrokiem sądu kościelnego lub udzielona zostanie dyspensa od małżeństwa niedopełnionego lub na podstawie przywileju wiary. Podmiotem odpowiedzialnym za pouczenie w tym zakresie jest duchowny. Ma ono uświadomić osobom zawierającym związek małżeński, iż ma on charakter związku nierozzerwalnego, co oznacza, iż nie utraci on swej mocy obowiązującej poprzez uzyskanie wyroku sądu cywilnego. Drugim pouczeniem jest poinformowanie o skutkach cywilnych małżeństwa kanonicznego.

Zgodnie z postanowieniami art. 13 ust. 3 konkordatu z Chorwacją dotyczącego kwestii prawnych, przygotowanie przyszłych małżonków do zawarcia małżeństwa powinno obejmować pouczenie o nauce Kościoła odnośnie do znaczenia sakramentu małżeństwa, a zwłaszcza jego nierozzerwalności. Podobne regulacje znajdują się w art. 13 ust. 3 konkordatu z Litwą, dotyczącego relacji prawnych między Kościołem katolickim a Republiką Litewską. Wskazane zostało w nim, iż przygotowanie do zawarcia małżeństwa powinno uwzględniać poinformowanie nupturientów o godności sakramentu małżeństwa, jego jedności oraz nierozzerwalności.

W pozostałych regulacjach konkordatowych brak jest odniesienia do kwestii nierozzerwalności związku małżeńskiego.

*

Podjęte rozważania i analizy uprawniają do sformułowania następujących wniosków.

Z całą pewnością należy stwierdzić, iż problematyka dotycząca ochrony małżeństwa i rodziny stanowi jeden z głównych przedmiotów współczesnych umów konkordatowych. Stopień doprecyzowania w konkordatach z państwami Europy Środkowo-Wschodniej norm dotyczących przedmiotowej materii jest zróżnicowany.

Analiza regulacji konkordatowych wskazuje, iż perspektywa pojmowania małżeństwa jako związku mężczyzny i kobiety, mającego na celu zrodzenie i wychowanie potomstwa, jak i wzajemną pomoc, jest wspólna zarówno dla strony państwowej, jak i kościelnej. Zasadnicza różnica przejawia się jednak w tym, iż Kościół angażuje się w ochronę małżeństwa, definiując je jako oparty na pra-

wie naturalnym, monogamiczny związek dwojga ludzi, podniesiony przez Chrystusa do godności sakramentu. Ponadto, w nauczaniu Kościoła podkreśla się jego nierozzerwalność. Natomiast państwa świeckie, uznając instytucję, jaką są rozwody, nie respektują stanowiska Kościoła katolickiego dotyczącego nierozzerwalności małżeństwa.

Zauważalne rozgraniczenie kompetencji Kościoła katolickiego i państwa przejawia się w tym, iż w odniesieniu do wywieranych przez małżeństwo skutków cywilnych, strona katolicka respektuje kompetencje władzy państwowej nad małżeństwami osób ochrzczonych, jak i w tym, że pod pewnymi warunkami państwo uznaje skuteczność na forum cywilnym małżeństw zawartych według formy kanonicznej.

Reasumując, wskazane konkordaty właściwie chronią instytucję małżeństwa i rodziny. Niewątpliwie w celu właściwego realizowania norm konkordatowych, niezbędne jest współdziałanie Kościoła i państwa, które ułatwiłoby podejmowanie wspólnych działań na rzecz małżeństwa i rodziny.

The Issue of Protection of Marriage and Family in Concordats with the East-Central Europe in 1990-2012

S u m m a r y

The issue concerning the protection of marriage and family is one of the main object of concordats with the states of the East-Central Europe. The Author analyses the legal regulations of contemporary concordats concerning the recognition of the civil effects of canonical marriages, recognition by the state of the effects of adjudications of tribunals of the Church in the cases of nullity of marriage and dispensation of non-consummated marriage and finally – provisions concerning the indissolubility of marriage.

The legal norms pertaining to concordats with the states of the East-Central Europe are extremely varied. The Author undertakes to show in the article the significant issue especially because of its comparative aspect.

Translated by Agnieszka Romanko

Słowa kluczowe: regulacje prawne, małżeństwo kanoniczne, skutki cywilne, państwo

Key words: legal regulations, canonical marriage, civil effects, state